

Türkiye Selçukluları, Mısır Memlükleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak

The Pact of Türkiye Seljuks State, Egypt Mamluk State and Golden Horde State Against Ilkhanid State

Mehmet Suat BAL *

Özet

Makalemiz, II. İzzeddin Keykâvus'un İlhanlı Devletine ve onların Anadolu'daki taraftarlarına karşı Mısır Memlükleri ile yaptığı ittifakı ve bu ittifakın sonuçlarını konu almaktadır. Bu ittifak kağıt üzerinde gerçekleşse de hayata geçirilememiş ve Memlükler'in Anadolu'ya göndermek için hazırladıkları ordu yolda kalmıştır. Ancak bu ittifakla başlayan yakınlaşma, II. İzzeddin Keykâvus İstanbul'a kaçtıktan sonra da devam etmiştir. Altın Orda Devleti Hükümdarı Berke Hanın da katılımıyla bu ittifak güçlenmiştir. Berke Hanın erken tarihte ölümü(1266) ve II. İzzeddin Keykâvus'un tekrardan Türkiye Selçuklu Hükümdarı olamaması ile bu plan sonuçsuz kalmıştır. Memlük Devleti Hükümdarı Baybars Anadolu'ya yapmayı planladığı yardım amaçlı seferini 1277 yılına kadar ertelemiş ve bu tarihte de Anadolu'da Moğollarla mücadele etme cesareti gösterebilecek II. İzzeddin Keykâvus gibi bir müttefik bulamadığı için, Moğollarla savaşıp onları yendikten sonra geri dönmek zorunda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkiye Selçuklu Devleti, Mısır Memlükleri Devleti, Altın Orda Devleti, İlhanlı Devleti

Abstract

This article is about the pact of Izzeddin Keykavus with Egypt Mamluk State against Ilkhanid State and their supporters at Türkiye. And its about this pact results. The pact was theoretic, it couldn't be realized. And the army of Egypt Mamluk State that was prepared for going to Anatolia had never been gone. But the relationship that began with this pact had continued after Izzeddin Keykavus II escaped to Istanbul. This pact had been stronger after the joining of the sultan of the Golden Horde State. The pact plan couldn't be realized because of the death of Berke (1266) and Izzeddin Keykavus II couldn't be sultan of Türkiye. Baybars the sultan of Egypt Mamluk State had postponed the war that planned for helping Türkiye to 1277. In 1277 Baybars had to return after the war with Mongols although he had won the struggle. In this period there was no supporters like Izzeddin Keykavus II at Türkiye.

Key Words

Türkiye Seljuks State, Golden Horde State, Ilkhanid State, Egypt Mamluk State

* Sütçü İmam Lisesi, Kahramanmaraş, suatbal@hotmail.com

1- İttifakı Oluşturan Sebepler

II. İzzeddin Keykâvus Türkiye Selçuklu hükümdarı olduktan sonra(1246) Moğollara karşı göstermelik bir itaat sergileyip, bazen oyalayıcı tavırlarla bazen de savaşla onlara karşı mücadele etti. Moğolların desteğinin alan küçük kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan da saltanat üzerinde hak iddia edince Moğollarla ve kardeşi ile aynı anda mücadele etmek zorunda kaldı. Bu mücadeleyi barışçı yollarla çözmek isteyen II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile birlikte Hülâgû'nun huzuruna varıp ona karşı tam ve koşulsuz bir itaat içerisinde olduğunu bildirdi(1258). Hülâgû II. İzzeddin Keykâvus'u affedip ülke topraklarını iki hükümdar arasında paylaştırdı. Bu ziyaret sırasında Hülâgû iki hükümdarın vereceği vergiyi yeniden belirlemişti. Ayrıca Hülâgû kendisinin çıkacağı Suriye seferine bu iki hükümdarın da katılmasını istemişti. II. İzzeddin Keykâvus, bu sefere hazırlanmak için İlhanlı hazinesinden borç almak zorunda kalmıştı.¹

Anadolu'nun vergisini toplamak için gelen görevli memurlar, II. İzzeddin Keykâvus'un, ödemesi gereken vergiyi ve borçlarını ödemediği ve kendilerine de kötü davrandığını Hülâgû'ya bildirdiler. Pervâne Muîneddin Süleyman'nın² tahrikiyle Alıncak Noyan, Hülâgû'ya şikayet mektupları yazmıştı. Bu mektuplardan Selçuklu-Memlük ittifakının oluşmaya başladığına dair haberlerin yaygınlaştığını anlıyoruz. İbn-i Bibî, şikayet mektuplarının içeriğini şu şekilde aktarır; *"Onun Mısırlılara eğilimi var. Her zaman deniz yoluyla onlara haberciler gönderiyor. Eğer padişah izin verirse, onun Mısırlılarla işbirliği yapmasından önce gerekli önlemleri alalım."*³

Hülâgû ardı ardına gelen şikayetlere çok sinirlenip, II. İzzeddin Keykâvus hakkında şu fermanı yazdı: *"Sultan İzzeddin bilsin ki o buraya gelince bizden ne iyilik beklediye yerine getirdik. İsteddiği her şeyi karşıladık. Hatta ihtiyacı karşılığında hazineden borç verdik. Rum memleketleri için üstlendiği az miktarda vergiye razı olduk. Fakat o, makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliklerimizi unuttu. Vergi tahsili için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum vergisinden nede borç paradan hazineye bir şey gir-*

¹ Türkiye Selçuklu Devletinin ittifak kurulmadan önceki durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osman TURAN, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1983. s.458-493; Mehmet Suat BAL, **II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 2004, s.138-151.

² Pervâne Muîneddin Süleyman, Moğollardan aldığı destekle devlet içerisinde büyük bir güce kavuşmuştu. Pervâne desteklediği IV. Rükneddin'i hükümdar yapabilmek için II. İzzeddin Keykâvus'u her fırsatta Moğollara şikayet ediyordu. O. Turan durumu şu şekilde özetler: *"Muîneddin Süleyman kendi ihtirasları için Moğolları tahrikte hiçbir fırsatı kaçırmıyordu"* Osman TURAN, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.493-494; Pervâne Muîneddin Süleyman'ın hayatı ve faaliyetleri için bkz. Nejat KAYMAZ, **Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman**, Ankara 1970.

³ İbn-i Bibî, **el-Evâmir el-Alâiyye fi'l-ümûr el-Alâiyye (Selçuknâme)**, Tıpkı basım, Adnan Sadık ERZİ, Ankara 1956, s.635/ Trk. trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, c.II, s.158. Osman TURAN, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.494.

medi. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine girse veya kuş gibi havada uça bile bundan sonra bizden aman dileyemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktır.”⁴ Yarlığdan da açıkça anlaşıldığı üzere artık II. İzzeddin Keykâvus, Hülâgû'nun nefretini kazanmıştı. Hülâgû, aldatıldığı ve kandırıldığını düşünmeye başlamış, kendine yapılan bu ikiyüzlü davranışı en ağır şekilde cezalandırmaya karar vermişti.⁵

II. İzzeddin Keykâvus, Hülâgû'nun kendisi hakkında verdiği bu kararı duyunca durumu düzeltmek için Antalya'dan Konya'ya geldi. Sultan ülkenin vergilerini toplayarak Hülâgû'ya göndermek ve onunla tekrar görüşüp kendini affettirmek istiyordu. Hülâgû'ya sunmak üzere, mücevherler, eğlence aletleri, savaş araç gereçleri ve diğer eşyalardan oluşan hediye kervanıya yola çıktı. Kervanların Konya çıkışında ilk konaklama yeri, Ruzbe Hanı önünde Saltanat otağı kuruldu.⁶

Alıncak Noyan, Hülâgû'nun II. İzzeddin Keykâvus hakkında verdiği ölüm hükmünü uygulamak için çok büyük bir ordu ile Anadolu'ya girdi.⁷ Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Pervâne, Alıncak Noyan'ı karşılamak için Erzincan hududuna kadar gittiler. Moğolların gelişine, Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Pervâne çok sevinmişti. Bu ordu onların II. İzzeddin Keykâvus'u yenmelerini ve ülkeyi tek başlarına kontrol etmelerini sağlayacaktı.

Moğol ordusunun Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile birlikte Aksaray'a vardığını duyan II. İzzeddin Keykâvus, şaşkına dönmüş ne yapacağını bilemez hale gelmişti.⁸ Hülâgû'nun kendisi hakkında verdiği kararı biliyordu, ancak bu kadar çabuk bir şekilde bu kadar büyük bir orduyla üstüne geleceklerine ihtimal vermiyordu.

II. İzzeddin Keykâvus, Sâhip Fahreddin Ali'yi elçi olarak Sultan IV. Rükneddin'e gönderdi. Sultan, vezirinin ihanetinden habersizdi. II. İzzeddin Keykâvus, Fahreddin Ali'nin getireceği cevaba göre hareket etmeyi planlıyor,

⁴ AKSARÂÛ, Kerimüddin Mahmud, *Müsâmeret el-ahbâr ve müsâyeret el-ahyâr*, Haz. O. TURAN, Ankara 1944, s.67/ Türkçe trc. Mürsel ÖZTÜRK, Ankara 2000, s.50; İlhan ERDEM, *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri* (1258-1308), A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s.171.

⁵ Aksarâyî, *a.g.e.*, s.67/ Trk. trc. s.50; Aksarâyî, II. İzzeddin Keykâvus'un Konya'ya vergi toplamak için geldiğini söylerken Hülâgû'nun yanına gitme planı olduğundan hiç bahsetmez. İbn-i Bibî, *a.g.e.*, s.636/ Trk. trc. c.II, s.158-159. İbn-i Bibî, II. İzzeddin Keykâvus'un sözleri ile Konya'ya geliş amacının Hülâgû'nun yanına gitme, olduğun söyler. II. İzzeddin Keykâvus'un Hülâgû'nun yanına gitmek istemesinin sebebi ise; kardeşi ile yakınlık kurup aradaki hainlerin hilelerine son vermek, kendisi hakkında Hülâgû'ya yapılan şikayetlerin asılsız olduğunu anlatmaktır. Aynı yerde iki kardeşin arasını da Pervâne'nin bozduğu ifade edilir.

⁶ İbn-i Bibî, *a.g.e.*, s.636/ Trk. trc. c.II, s.159. Sultan Konya'dan çıkarken üstüne doğru gelen bu büyük tehlikeden habersizdi. Bu yüzden yanında sadece yolculuk ekibi ve hediyeler vardı.

⁷ Faruk SÜMER, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, Ankara 1969. c.I, s.35.

⁸ Aksarâyî, *a.g.e.*, s.69/ Trk. trc. s.52; Aksarâyî, biraz abartarak bu ordunun 100 bin kişi olduğunu söyler. Ancak Hülâgû'nun bu kadar büyük bir orduyu bu zor dönemde Anadolu'ya göndermesi düşünülemez.

ona büyük güven duyuyor ve kendisini bu basiretli devlet adamının kurtaracağını düşünüyordu.⁹

İbn-i Bîbî, II. İzzeddin Keykâvus'un muhtemel yenilgi ve hezimete karşı tedbirler aldığını; ailesini, yakın adamlarını ve önemli eşyalarını yolculuğa hazır hale getirip vezirinden gelecek cevabı beklemeye başladığını söyler.¹⁰ Bu bilgi de II. İzzeddin Keykâvus'un savaş hazırlığına girişmiş ve bir ordu hazırlamaya çalışmış olduğunu gösterir. II. İzzeddin Keykâvus Antalya'ya kaçtıktan sonra, Ali Bahadır'ın kalabalık bir ordu ile Moğol ordusuna ve IV. Rükneddin'e karşı saldırı düzenlemesi¹¹ bizim fikrimizi doğrular.¹²

II. İzzeddin Keykâvus, o çok güvendiği veziri Fahreddin Ali'nin kendisine ihanet ettiğini,¹³ Moğol ordusuyla birleşen küçük kardeşi IV. Rükneddin'in hakimiyetine son vermek için yola çıktığını ve karşısındaki ordunun mücadeleye girişilemeyecek kadar büyük olduğunu öğrenince çareyi kaçmakta buldu.¹⁴ Kaçış hazırlıklarını daha önceden yapan II. İzzeddin Keykâvus, konakladığı Ruzbe Hanı'nın önündeki otağından geceleyin, Antalya tarafına kaçmıştı.¹⁵ II. İzzeddin Keykâvus'un toparlanan ordusunun yanına, Sivrihisar'a değil de Antalya'ya kaçması yanlış bir davranış olmuştur. Sultan her şeyden önce kendi canını kurtarma derdine düşmüş; daha önce sığındığı Bizans'a tekrar kaçmak için Antalya sahiline inmiştir. Mehmed Bey İsyanı nedeniyle daha önce olduğu gibi Denizli tarafına kaçamamış, bu bölgeden alabileceği Türkmen desteğinden de mahrum kalmıştır. Sultan, Antalya'yı, Anadolu'dan güvenli çıkış kapı olarak görmüştür.

⁹ Aksarâyî, a.g.e., s.67/ Trk. trc. s.50; İbn-i Bîbî, a.g.e., s.636/ Trk. trc. c.II, s.159. İbn-i Bîbî, II. İzzeddin Keykâvus'un olup bitenden hiç haberinin olmadığını bu ordunu niçin geldiğini bilmediğini, II. İzzeddin Keykâvus'un "*Hiç sebep yokken niye benim hayat ekinimi biçmeye kalkıyorlar.*" dediğini yazmaktadır.

¹⁰ İbn-i Bîbî, a.g.e., s.636/ Trk. trc. c.II, s.159.

¹¹ Faruk Sümer, II. İzzeddin Keykâvus'un Moğollara karşı, kardeşinin aksine, elinden gelen direnişi göstermesi sayesinde Anadolu'daki her sınıf halk tarafından desteklendiğini belirtir. Faruk SÜMER, "Anadolu'da Moğollar", s.35.

¹² İbn-i Bîbî, a.g.e., s. 637/ Trk. trc. c. II, s.160.

¹³ O. Turan bu ihanetin sebebini; Fahreddin Ali'nin siyasî ihtirastan ziyade II. İzzeddin Keykâvus ile bu mücadelede başarıya ulaşacağına inanmaması ve iki kardeşi birleştirme amacının bulunması ile açıklar. Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.458-493. Bizce O. Turan'ın birinci görüşü Fahreddin Ali'nin taraf değiştirmesinde daha etkili olmuştur.

¹⁴ Münecimbaşı, Vezir Fahreddin Ali'nin II. İzzeddin Keykâvus'a el altından haber gönderdiğini, kaçmasını tavsiye ettiğini ve II. İzzeddin Keykâvus'un bu haber üzerine Antalya'ya kaçtığını nakleder. MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah, *Câmi el-düvel, Selçuklular Tarihi II*, yay. Ali ÖNGÜL, İzmir 2001, s. 105.

¹⁵ Aksarâyî, a.g.e., s.70/ Trk. trc. s.52; İbn-i Bîbî, a.g.e., s.636/ Trk. trc. c.II, s.159; Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.496-497.

Moğollarla artık hiçbir şekilde anlaşamayacağını anlayan sultan, çaresiz kalmıştı.¹⁶ Sultan Antalya'da bir süre kalmış ve içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için çözüm yolları aramıştı. Bu çözümlerden biri de Mısır Memlükleri Sultanı Baybars'ın yardımındaydı.

2- Türkiye Selçuklu Devleti İle Mısır Memlükler Devleti'nin İttifakı (H. Cemaziyel Âhir 660 / M. 23 Nisan-21 Mayıs 1262)

Mısır Memlükleri hükümdarı Sultan Baybars, II. İzzeddin Keykâvus'un, kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve onun destekçisi Moğollar tarafından sıkıştırıldığını, başkenti Konya'yı bırakarak Antalya'ya kaçtığını ve çaresiz durumda olduğunu haber almıştır. Sultan Baybars, bu haber üzerine, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un yanına, Emîr Saif al-Dîn al Kurzî ve Kadı Asîl al-Dîn Kavaca İmâm adlı iki elçi göndermiştir. Elçiler Sultan Baybars'ın, II. İzzeddin Keykâvus'u Mısır'a kendi yanına davet ettiğini, sonrasında ülkesini geri alma ve tekrar hükümdar olma konusunda ona elinden gelen her türlü yardımı yapacağını, bildirmişlerdir.¹⁷

II. İzzeddin Keykâvus, Mısır'dan gelen iki elçi ile birlikte Nâsireddin Nasrullah Bin Güç Arslan ve Hâcip Sadreddin el-Ahlatî adlı kendi elçilerini Sultan Baybars'a gönderdi. Elçiler II. İzzeddin Keykâvus'un mektubunu Baybars'a sundu (H. Şaban 660 /M. 21 Haziran-19 Temmuz 1262). Baybars mektup getiren bu elçilere büyük ilgi göstermiş ve her türlü ihtiyaçlarını büyük bir titizlikle karşılamıştır. Elçiler Sultan Baybars'a mektubu okuyup açıkladılar; II. İzzeddin Keykâvus, ülkenin tümü üzerindeki hakkından vazgeçtiğini, bu hakkının yarısını Baybars'a bıraktığını bildiriyordu. Ayrıca II. İzzeddin, Baybars'a kendi onayını taşıyan (tuğrâ basılmış) menşûrlar göndermişti. Baybars Türkiye Selçuklu topraklarını kime iktâ etmek isterse bu boş kağıda onun ismini yazacaktı. Sultan Baybars, ülkeyi Selçuklu hükümdarı ile yarı yarıya paylaşabilecek ve kendi adına da iktâ yazabilecekti.¹⁸

Baybars, Anadolu'ya askeri yardım yapmak için hazırlıklara başladı. Emîr Nâsireddin Oğulmuş al-Silâhdâr'ı bu askeri birliklerin başına getirdi. Bu hizmetine karşılık olarak da II. İzzeddin Keykâvus'un yolladığı iktâlardan bir kısmını

¹⁶ O. Turan Moğollarla anlaşma ümidi kalmayan II. İzzeddin Keykâvus'un çaresiz durumda kaldığı için böyle bir ittifaka yöneldiğini belirtir. Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.496.

¹⁷ Yûnînî, Mısırdan elçi olarak, Şerif İmâdeddin Hâşimî ve Emîr Şerifeddin Câkî gelmiş olduğunu aktarır. el-YÛNÎNÎ, Kutbeddin Musâ b. Muhammed, *Zeylû Mir'ât el-zamân*, Dairetü'l-Maarifü'l-Osmaniyye, Haydarabad 1955, c.II, s.160-161.

¹⁸ İbn ABDÛ'Z-ZÂHİR, Muhyiddin Abdallah, el-Ravz el-zâhir fî sîret el-Melik el-Zâhir, Fatih küt. No 4367, Yay. ve İng. Trk. trc. S.F. Sadeque. Dacca 1956, s.145. Makrîzî, II. İzzeddin Keykâvus'un memleketin yarısını verdiğini ve verilen iktâların yerlerini gösteren bir de harita gönderdiğini anlatır. Ancak bu harita günümüze ulaşmamıştır. MAKRÎZÎ, T. Ahmet bin Ali, *Kitabü's-Sülûk fî Marifeti Düvel el-Mülûk*, Yay. M. Zaide, Kahire 1936-38, c.I-II. Türkçe trc. Zakir Kadiri UGAN. (TTK tercüme bölümü yayınlanmamış tercüme) s.183; Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.496-497.

ona bağışladı. Sultan Baybars, II. İzzeddin Keykâvus'a (H. Cemaziyel Âhir 660 / M. 23 Nisan-21 Mayıs 1262) yazdığı cevap mektubunda "*Böylece iki ülke şimdi birleşti, tek güç olduğu yürürlüğe girdi.*" diyerek resmen müttefik olduklarını kabul edip açıklamış oldu. Sultan Baybars, II. İzzeddin Keykâvus'un elçisi Nâsireddin Nasrullah Bin Güç Arslan'a üç yüz hadımağası (Tâvâşî) ile birlikte Diyarbakır (Âmid) çevresini ıktâ olarak vermişti.¹⁹ Baybars II. İzzeddin Keykâvus'u durumdan haberdar etmek için elçileri geri gönderdi. Emîr Sadreddin ve Baybars'ın elçileri denizden yola çıkarken, diğer elçilik grubu yardımcı askerlerle beraber karadan yola çıktı. Halep ve Suriye emîrlerine de haber gönderen Baybars, onların bu sefere hazırlanmaları için çağrı yapmıştı.²⁰

II. İzzeddin Keykâvus, Moğollara karşı komşu devletlerden müttefik bulma arayışına daha önce de girmişti. İznik Rumları, bazı Selçuklu kaleleri karşılığında II. İzzeddin Keykâvus'a asker yardımı yapmayı 1257 yılında kabul etmişti. İznik Rumları, Moğollardan çekindiğinden dolayı az sayıda asker yardımı yapmışlardı. II. İzzeddin Keykâvus'un bu şekilde kısıtlı askerî yardım yerine güçlü bir müttefik bulması gerekiyordu. Büyük çapta yardım alabilmesi için yeni müttefikinin Moğollardan korkmaması, hatta Moğolları korkutması gerekiyordu. Baybars'ın Ayn Câlût savaşını kazanması ve Moğolları durduran ilk hükümdar olması II. İzzeddin Keykâvus'u cesaretlendirmiştir. Sultan Baybars'ın Anadolu'da da aynı başarıyı gösterebileceğini düşünmüştür. Bu güveninden dolayıdır ki, Baybars'a Anadolu topraklarının yarısını vermeyi kabul etmiştir.²¹

Baybars'ın kendi isteği ile başlattığı bu ittifak II. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'dan İstanbul'a kaçması ile sonuçsuz kalmıştır. II. İzzeddin Keykâvus ittifak kurulduktan sonra IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve Moğol baskısı sebebiyle Antalya'dan hemen kaçmak zorunda kalmıştır. Baybars'ın hazırladığı ordu, Halep ve Suriye'den gelecek yardımcı kuvvetler harekete geçmeden Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'yu terk etmek zorunda kalması, bütün planları suya düşürmüştür.

¹⁹ Sultan Baybars II. İzzeddin Keykâvus'un elçisi Nâsireddin'e neden bu şekilde iyilik etmiştir? Bizce Bunun sebebi Anadolu'da tutunmak için önemli devlet adamlarını kendi yanına çekmektir. Bu taktik Moğollar tarafından da uygulanıyordu. Moğollar Türkiye Selçuklu Devleti içindeki kendi adamlarına makam ve mevki vererek taraftar topluyorlardı.

²⁰ İbn ABDÜ'Z-ZÂHİR, a.g.e., s.146-147. O tarihlerde Sultan II. İzzeddin Keykâvus'dan Baybars'a gelen mektupta düşmanın II. İzzeddin Keykâvus-Sultan Baybars ittifakını haber alır almaz korkup kaçtığı, II. İzzeddin Keykâvus'un Konya'yı kuşatmak için asker gönderdiğini ve Konya'yı kardeşinin (IV. Rükneddin Kılıç Arslan) taraftarlarından aldığını yazmaktadır. Ancak burada bilgiler karıştırılmış olmalıdır. Çünkü Baybars, II. İzzeddin Keykâvus sıkışıp Antalya'ya kaçınca ona elçi göndermiştir. Bu tarihten sonra da II. İzzeddin Keykâvus İstanbul'a kaçmıştır.

²¹ II. İzzeddin Keykâvus sahip olmadığı ve gücünün erişmediği doğu ve güney bölgelerini vermekle aslında pek bir şey kaybetmiyordu.

II. İzzeddin Keykâvus kurduğu bu güçlü ittifakı takip etse, Baybars'ın yanına kaçıp ona sığınsa ve gereken desteği verseydi; Anadolu'ya hareket etmek üzere hazırlanan Memlük ordusunu kullanabilirdi. Bu yolla ülkesinin hakimiyetini ele aldığı gibi Moğol tahakkümüne de son verebilirdi.

3-Altın Orda Devleti-Mısır Memlükler Devletinin Yakınlaşması ve II. İzzeddin Keykâvus'a Destek Olmaları

II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'a kaçmasıyla bu ittifak girişimi bitmiş gibi gözükse de sonrasında yaşanan gelişmeler devam ettiğini ve hatta genişlediğini ortaya koyar; Memlük hükümdarı Sultan Baybars ile yeni Müslüman olan Altın Orda hükümdarı Berke Han da, Hülâgû'ya karşı ittifak kurmuşlardı(H.662 / M.1264).²² Böylece Altın Orda, Memlükler ve II. İzzeddin Keykâvus müttefik olmuşlardı. Kuzeye ve güneye hakim olan bu iki hükümdar, Anadolu yarımadasından da destek almak için, Bizans'ta bulunan II. İzzeddin Keykâvus'u tekrar Türkiye Selçuklu Hükümdarı olması yolunda destekliyorlardı.

Anadolu'nun mevcut hükümdarı IV. Rükneddin Kılıç Arslan, ittifakın düşmanı olan Hülâgû'ya tam bir teslimiyet içindeydi. Bizans İmparatoru ise daha önce hoşgörü ile baktığı bu ittifak devletlerine Hülâgû'nün baskısı sonucu cephe almıştı. O, Sultan Baybars'ın Berke Hana giden elçilerini tutuklatıp mallarına da el koymuştu.²³

İlhanlılara karşı bu yeni siyasî oluşumlar içerisinde, II. İzzeddin Keykâvus çok ters bir şekilde düşman cephesinde kalmıştı. İlhanların baskısı sebebiyle İmparator Mihael Paleologos, daha önce kendine yardım eden eski dostu, sultan II. İzzeddin Keykâvus'a düşman oldu.²⁴ II. İzzeddin Keykâvus, annesi, oğulları Gıyâseddin Melik Mesûd ve Rükneddin Keyûmers ile birlikte Enez (Ainos)²⁵ kalesine hapsedildi(H. 662/ M. 1263-1264).²⁶

²² Berke Han'ın ve II. İzzeddin Keykâvus'un elçileri aynı tarihlerde Sultan Baybars'a ulaşmışlardı. Berke Han, Sultan Baybars'a Müslüman olduğunu bildiriyor, Hülâgû'ya karşı ittifak olmalarının gerekliliklerini sıralıyor, ittifak olmayı teklif ediyor ve II. İzzeddin Keykâvus'a destek vermesini istiyordu. Baybars'ın cevap mektubu da karşılıklı dayanışmayı öngörüyor, Berke Han'ı Hülâgû'ya karşı cesaretlendiriyordu. Baybars'ın cevap mektubunu ve hediyelerini Berke Han'a ulaştıracak elçilik heyeti H. 17 Ramazan 661/ M. 25 Temmuz 1263 Çarşamba günü yola çıkmıştı. İbn ABDÛ'Z-ZÂHİR, a.g.e., s.187-191; Kazım Yaşar KOPRAMAN, *Mısır Memlükleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989, s.7; Aynı yazar, "Baybars I" *DİA.*, c.5, s.221; Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.498. Altın Orda devletinde İslâmiyetin yayılması konusunda bkz. Devin DEWEESE, *Islamization and Native Religion in the Golden Horde*, Pennsylvania 1994.

²³ Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.498.

²⁴ Claude CAHEN, *Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler*, Trk. trc. Y. Moran, İstanbul 1994, s.273. C. Cahen, II. İzzeddin Keykâvus'un yeni gelişmelerin ardından Bizans imparatoruna yük olduğunu belirtir.

²⁵ Meriç Nehri'nin Ege denizi ile birleştiği yerin güneyindedir. V. Sevin, Ainos limanının ayrıntılı birde haritasını vermiştir. Veli SEVİN, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2001, Resim 6.

Berke han siyasî ve dinî yakınlığı olan ayrıca akrabalık ilişkisi bulunan Selçuklu Sultanını kurtarmak için harekete geçti. Müttefiklerinin II. İzzeddin Keykâvus'u, Bizans'ın elinde tutsak olarak bırakması zaten düşünülemezdi. Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus Enez Kalesinde hapis yatarken Berke Han onu ve Baybars'ın kendisine gönderdiği elçileri kurtarmak için Kutluğ Melik komutasında²⁷ büyük bir ordu göndermişti.²⁸ Berke Han'ın kuşatmayı gerçekleştiren askerleri, etrafta yağma ve talan yaparak kaledekileri teslimine zor-

²⁶ Georges PACHYMERES, *Relations Historiques*, Edt. Albert FAILLER, Fr. trc. Vitalien LAURENT, Corpus Fontium Historiae Byzantinae 24, Paris 1984, s.306; İbn-i Bîbî, hapsedilenler arasında sultanın annesini, Gıyaseddin Melik Mes'ud ve Rükneddin Keyûmers adlı oğullarını da sayar. İbn-i Bîbî, a.g.e., s.638-639/ Trk. trc. c.II, s.161; Aksarâyî, a.g.e., s.75-76/ Trk. trc. s.56-57; Memlük kaynakları, sultanın Enez kalesine hapsedilişini: H. 662/ M. 1263-1264 kurtuluşunu: H. 668 /1269-1270 yılı olarak verirler. Bkz. BAYBARS, a.g.e., s.93-94; AYNÎ, a.g.e., c.II, s.213; A. Y. Ocak, sultanın Enez kalesine hapsedilişinin, (Dobruca göçünden sonra olduğuna göre) 1263-1264 tarihin de veya sonrasında olduğunu iddia eder. A. Yaşar OCAK, *Sarı Saltık, Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, Ankara 2002, s.33; Bizce de doğru olan H. 662/ M. 1263-1264 tarihidir.

²⁷ Aksarâyî, bu ordunun tam teçizatlı birkaç bin süvariden oluştuğunu söyler. Aksarâyî, a.g.e., s.75-76/ Trk. trc. s.57-58; Baybars Tarihi, bu ordunun 20.000 süvariden oluştuğunu nakleder. İbn ŞEDDÂD, *el-Ravz el-zâhir fî sîret el-Melik el-Zâhir*, c.II, Edirne Selimiye ktb. No.134; (*Baypars Tarihi*) Trk. trc. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul 1941, c.II, s.33. diğer kaynaklar sayı vermezler ama büyük bir ordu derler. Enez Kalesi'ni kuşatıp etrafı yağmalayan ve Bizans'a korku salan bir ordunun birkaç bin süvariden fazla olması gerekir. Baybars'ın verdiği sayıya yakın sayıda asker olması daha makuldür.

²⁸ Berke'nin Sultan İzzeddin'i kurtarmak için ordu göndermesinin sebeplerini kaynaklar farklı açıklar: İbn-i Bîbî, "Yüce Allah ...X... kardeşi ...X... onu kurtarmak için asker gönderme fikrine düşürdü." demektedir. M. Öztürk tercüme ederken birinci ismi Hülâgû, ikinci ismi de Berke olarak yazar. a.g.e., s.639/ Trk. trc. c.II, s.161; Yazıcızâde, İbn-i Bîbî'yi tercüme ederken bu ismin Sultanın kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan olduğunu ve onun Berke Han'dan kardeşi için ricada bulunduğunu yazar. Bu iddia bizce mantıksızdır. YAZICIZÂDE ALİ, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, (Revân) Ktp. no.1390, v.233b; Berke Hanı, II. İzzeddin Keykâvus'u kurtarmak için nikâhli eşinin harekete geçirdiğini ve bu eşinin de Sultan İzzeddin'in halası olduğunu Aksarâyî aktarır. a.g.e., s.76/ Trk. trc. s.57; İbn ABDÛ'Z-ZÂHİR bu konuda şu bilgileri verir: "Sultan Baybars Berke Han'a giden elçilerinin Bizans tarafından esir alındığı haberini H.662/ M.1263-64 senesi Ramazanında almıştı". Aynı kaynak Baybars'ın, Bizans ile Altın Orda arasında arabuluculuk yapma teklifinde bulunduğunu, bunu Bizans'a bildirerek elçilerini serbest bırakmasını istediğini, bu isteğin hemen gerçekleştiğini ve elçilerin serbest bırakıldığını yazar. İbn ABDÛ'Z-ZÂHİR, a.g.e., s.218-219. Çok karmaşık olan bu olayın gerçekte nasıl olduğu kaynaklardaki bilgileri birleştirip yorumlayınca ortaya çıkmaktadır: Elçilerin serbest bırakılması veya kurtarılması ile Berke'nin ordusunun ilişkisi yoktur. Zaten Berke'nin ordusu İstanbul önlerine geldiğinde Baybars'ın elçileri serbestti, bu orduyu teskin eden ve İstanbul'a saldırmasını önleyen de Baybars'ın elçisi Emîr Fariseddin Mes'udi olmuştu. Berke Han, Baybars gibi elçilerin esir olduğunu duyunca müttefiki gibi soğukkanlı bir şekilde bekleyip mektup yazarak araştırmak yerine bir ordu göndermeyi tercih etmiştir. Bu ordu İstanbul önlerine geldiğinde elçilerin serbest olduğunu görmüş ve diğer görevleri olan II. İzzeddin Keykâvus'u kurtarmaya gitmişlerdir. Yûnî'nin verdiği bilgiler de bu açıklamamızı tam olarak doğrular niteliktedir. YÛNÎNÎ, a.g.e., c.II, s.198. Sonuçta, Berke Han, müttefiki II. İzzeddin Keykâvus'u ve kendine gelen elçileri kurtarmak için harekete geçmişti ancak sadece II. İzzeddin Keykâvus'u kurtarmıştı.

lamışlardı.²⁹ Enez şehrini de yakacakları tehdidinde bulununca, kaledekiler bu kuşatmaya dayanamayacaklarını anlamışlardı. Kaledekiler Tatarlarla bir anlaşma yaparak (1264)³⁰ II. İzzeddin Keykâvus'u verip kendi canlarını ve korudukları hazineyi kurtarmışlardır.³¹

II. İzzeddin Keykâvus kendini kurtaran askeri birlikle Berke'nin yanına ulaştı.³² II. İzzeddin Keykâvus'un yanında beraber hapsedildiği iki oğlu Gıyâseddin Mes'ud ve Rükneddin Keyûmers vardı. İstanbul'da bulunan elçilik heyeti de bu ordu ile birlikte geri dönmüştü.³³

²⁹ Berke Han'ın askerleri etrafta yağma ve talan yaparak kaledekileri barışa zorluyorlardı. YÜNİNİ, a.g.e., c.II, s.198; Zehebi, **Türkçe tercümesi için bkz.** W. DE. TIESENHAUSEN, **Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler**, Trk. Trc. İ. H. İZMİRLİ, İstanbul 1941, s. 351; İbn ŞEDDÂD, a.g.e., c.II, s.33.

³⁰ II. İzzeddin Keykâvus'un Enez kalesinden kurtarıldığı tarihi kaynaklar farklı verir. II. İzzeddin Keykâvus Dobruca'ya göçtüktan sonra H. 662/ M. 1263-1264 de esir edildiğine göre kurtuluş tarihi de bu tarih veya sonrası olmalıdır. II. İzzeddin Keykâvus'u Kırım'da Berke Han karşıladı ise 1266 yılından da önce olmalıdır. (Berke Han ölümü 1266) Kurtarma hareketi sırasında Baybars'ın elçisi Fariseddin Mes'udî halen İstanbul'da ise (elçiler 1264 yılı ortalarında Mısırdan çıkmıştı) kurtarma hareketi 1264 yılı sonlarında yaşanmıştır. Kaynaklar da farklı olarak şu tarihleri vermişlerdir; H.668 /1269-1270. BAYBARS EL-MANSÛRÎ el-Devâdâr, **Kıtab el-Tuhfet el-Mülûkiyye fi'l-Devlet el-Türkiyye**, Yay. Abdülhamid Salih HAMDÂN, Kahire 1987, s.93-94; el-AYNÎ, Bedreddin Mahmud b. Ahmed, **İkd el-cumân fi târihi ehl el-zamân**, Yay. M. M. E-mîn, Kahire 1987-89, c. II, s. 213; H. 660/ M.1261-1262. Zehebî, a.g.e., s.351; H.661/ M.1262-1263. YÜNİNİ, a.g.e., c.II, s.198-199; H. 660/ M. 1262-63. İbn ŞEDDÂD, a.g.e., c.II, s.33; H.661/ M.1262-1263. el-DEVÂDÂRÎ, Ebû Bekr b. Abdullah b. İzzeddin Aybek, **Keniz el-dürer ve Cami el-gurar**, c.VII. Yay. Ulrich Hermann, Kahire 1391, c.IX. Yay. H. R. Roeme, Kahire 1379, s.98.

³¹ Olaya en yakın tarihçi olan Pachymeres, kale kuşatmasını şöyle anlatır; "*Kaleyi kuşatanlar "Şehri yakarız" diye tehditte bulunuyorlardı. Kalenin içinde imparatorun hazinesini taşıyanlar da vardı. Kuşatılan kalenin içindekiler ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı "Yardım bekleyelim" diyor, diğer kısmı "Sultanın kafasını kesip onların önüne atalım" diyordu. Kaledekiler dışarıdaki Tatarlar ve Bulgarlarla anlaşma yaptı. Ancak Konstantin'in yemini ile anlaştilar. Çünkü Konstantin dinine sadık bir insandı. Anlaşmanın konusu suydur: Sultan alınıp gidilecek, diğerlerinin canına dokunulmayacaktı. Anlaşma yapıldı Tatarlar sultanı alıp gittiler. Hazineyi veya başka bir şeyi talep etmediler. Kaderin cilvesine bakın ki kaledekiler teslim olduktan iki gün sonra imparatorun gemileri görüldü. Kaledekiler teslim oldukları için pişman oldular. İmparator, sultanın elinden kaçmasına çok kızmıştı"* PACHYMERES, a.g.e., s.306-310; Enez kalesinde bulunan hazine bize göre imparatorun İstanbul'dan kaçıp Genos dağına çıkarken yanına aldığı hazinenin tamamı veya bir kısmı olmalıdır. İmparator İstanbul'un güvenli olmadığını düşünmüş ve hazinesini II. İzzeddin Keykâvus'u da hapsedtiği Enez kalesine göndermiş olmalıdır.

³² İbn Şeddâd, Baybars Tarihinde burada diğer kaynaklarda rastlamadığımız şu bilgiyi nakleder; "*II. İzzeddin Keykâvus Berke Han'ın yanına ulaşınca, Berke onu hürmetle kabul etmiş ve emrine büyük bir ordu vermiş, İstanbul'a Bizans İmparatorluğunun üzerine göndermiştir. II. İzzeddin Keykâvus emrindeki ordu ile İstanbul önlerine varınca, İstanbul'da bulunan Baybars'ın elçisi Fariseddin Mes'udî II. İzzeddin Keykâvus'un karşısına çıkıp Bizans'ın Baybars ile dost olduğunu ve bundan dolayı Bizans ile savaşmamaları gerektiğini söyledi."* Diğer kaynaklarda Berke'nin ordusunun İstanbul önlerine geldiğinde, Fariseddin Mes'udî'nin arabuluculuk yaptığı, konusunda bilgiler bulunur ve kaynaklar birbirlerini doğrular. Ancak ikinci bir ordu ile II. İzzeddin Keykâvus'un gelmesi konusunu doğrulayan başka kaynak yoktur. İbn ŞEDDÂD, a.g.e., c.II, s.33.

³³ Bizans imparatoru Berke Han'a bir mektup yazmış bu elçilik kafilesine kattığı kendi elçisi ile bu mektubu göndermişti. Mektupta Bizans imparatoru, Berke Han'dan şunları istiyordu: "300 atlas

Berke Han ona izzet ve ikramda bulundu. Suğdak (Sudak) ve Sulhat (Kırım'da) vilayetlerini iktâ olarak ona verdi.³⁴ Berke Han, kızı Urbay Hatun'u da II. İzzeddin Keykâvus'a eş olarak vermişti. Tarihte hükümdarların genellikle siyasî düşüncelerle kızlarını başka bir hükümdara verdikleri gözlenmektedir. Berke Han, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı olması için destek verdiği II. İzzeddin Keykâvus ile kızını evlendirmiş böylece, ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. II. İzzeddin Keykâvus bu evlilikle Altın Orda Devleti Hanedanına akraba olmuştu.³⁵ Bu akrabalık bahsettiğimiz ittifakı daha da güçlendirmiştir.

Aksarâyî'nin verdiği şu bilgiler de bizim tezimizi doğrular niteliktedir; *"Berke Han Sultan İzzeddin geldiği zaman, büyük bir ordu hazırlayıp ihtiyaçlarını karşılayarak II. İzzeddin Keykâvus'u ülkesine göndermeyi planlamıştı"*.³⁶ Berke Han, müttefiki Baybars'a yazdığı mektuplarda, II. İzzeddin Keykâvus'a yardımcı olmasını tavsiye ediyordu. Aksarâyî'nin verdiği bu bilgi ile Berke Han'ın da II. İzzeddin Keykâvus'a askerî destek sağlamayı, planladığını öğreniyoruz.³⁷

4- İttifak İçerisinde Türkmenlerin Rolü

Berke Hanın izniyle, II. İzzeddin Keykâvus'un ardından Dobruca'daki Türkmenlerin Kırım'a göçmesi de yukarıda bahsedilen askerî güce destek sağ-

---

elbise ve Bizans'ı korumak için yardım" YÛNÎNÎ, a.g.e., c.II, s.198-199; Bizans İmparatoru, ne sebeple böyle bir istekte bulunma hakkını kendinde görüyordu? Bu konuda kaynaklarda bir açıklama yoktur. Bizce Bizans İmparatoru elçileri serbest olarak geçişine izin verdiği için bu şekilde isteklerde bulunuyordu.

³⁴ İbn-i Bibî, a.g.e., s.639/ Trk. trc. c.II, s.162; Yazıcızâde, a.g.e., v.233a-b; Kemal Yüce, *Saltuk-nâme'de Tarihi, Dinî Ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara 1987, s.96; Paul WITTEK, "Yazıjoğlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja" *BSOAS* 1952, XIV/3, s.648; Arap kaynaklarının, da Berke Han'ın II. İzzeddin Keykâvus'a iyi davrandığını anlatır.

³⁵ Sultan Baybars, II. İzzeddin Keykâvus'un Berke'nin kızı Urbay Hatunla evlendirildiğini, daha sonra II. İzzeddin Keykâvus ölünce Mengü Timur'un, Moğol adetlerine gereğince, II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Mesud ile Urbay Hatun'u evlendirmek istediğini ancak Mesud'un bunu kabul etmeyip ve Anadolu'ya kaçtığını nakleder. İbn ŞEDDÂD, a.g.e., c.II, s.33; BAYBARS, a.g.e., s.126, ve ondan naklen AYNÎ, a.g.e., c.II, s.213; A. Zeki Velidî TOGAN, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981, s.269; Saltuknâme, Mısır padişahının II. İzzeddin Keykâvus'a kızını verdiği anlatır. Başka hiçbir kaynakta rastlamadığımız bu olay II. İzzeddin Keykâvus'un şanını yüceltmek için söylenmiş olmalıdır. Zira Saltuknâme II. İzzeddin Keykâvus'un Kırım Hanı ve Sarı Saltuk ile Baycu'nun ordusunu yendiği anlatmaktadır ancak böyle bir mücadele olmuş olsa da II. İzzeddin Keykâvus katılmamıştır. EBÛ'L-HAYR-İ RÛMÎ, *Saltuk-nâme*, Yay. Şükrü Halûk AKALIN, Ankara 1988, c.I, s.187-188;

³⁶ Aksarâyî, a.g.e., s.376/ Trk. trc. s.57 ; Burada şu husus da belirtmek gerekir; Berke Han'ın Sultan İzzeddin geldiği zaman, büyük bir ordu hazırlayıp ihtiyaçlarını karşılayarak II. İzzeddin Keykâvus'u ülkesine göndermeyi planladığı yalnızca bu kaynakta yazılıdır. Diğer kaynaklar da karşılıklı yardımlaşmaya dayalı bir yakınlık olduğu açık bir şekilde kayıttır. Aksarâyî'nin aynı yerin devamında verdiği şu bilgiler ise yukarıda da izah ettiğimiz gibi yanlış olmalıdır; *"Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Berke Han'ın karargâhına (ordu) yaklaştığı sıralarda Berke Han öldü. Sultan ondan(yardım) mahrum kaldı. II. İzzeddin Keykâvus istek ve hedeflerine ulaşamadığı gibi onun gelişiyile Berke Han'ın ölümünün aynı tarihe rastlaması sebebi ile, o ülkenin emîrleri bu gelişiy uğursuz saydılar ve onu yoldan çevirip Sinop sahilinin tam karşısında Kırım sahilinde yerleştiler."* karşılaştırma için bkz. Dipnot:34-35.

³⁷ Mektuplar için Bkz. İbn ABDÛ'Z-ZÂHİR, a.g.e., s.188.

lama amacına yönelikti. II. İzzeddin Keykâvus, Türkiye'ye geri dönüp yeniden hükümdar olabilmek için Türkmenlerin de desteğini almayı planlıyordu. II. İzzeddin Keykâvus'un çağrısı üzerine Anadolu'dan kalkıp, Sarı Saltuk önderliğinde Balkanlara göç eden ve Dobruca'ya yerleştirilen bu Türkmenler³⁸ sultanlarına son derece sadıktı. Dobruca'ya göçen bu cesur savaşçılar,³⁹ onun peşini Kırım'da da bırakmamışlardı⁴⁰ ve onun kontrolünde hazır güç olarak bekliyorlardı. II. İzzeddin Keykâvus ölünce, onu takiben Kırım'a gelen Türkmenlerin geri Dobruca'ya dönmesi, onların Kırım'a, II. İzzeddin Keykâvus'a destek vermek amacıyla geldiklerini açıkça ortaya koyar.⁴¹

IV. Rükneddin Kılıç Arslan, hükümdar olmasının ardından bağımsızlık peşinde koşan ve II. İzzeddin Keykâvus'a destek olan Türkmenler üzerine büyük bir baskı uygulanmaya başlanmıştı. Bu baskı sebebi ile yalnızca Dobruca'ya göç olmamış aynı zaman da Suriye taraflarına da göçülmüştü.⁴² Anadolu'daki Moğol baskısı sonucu Sivas, Kayseri bölgesindeki Türkmenler ile Ağaçeriler,

³⁸ Bu konudaki en önemli bilgileri Yazıcızâde nakleder. Yazıcızâde, *a.g.e.*, v.233a-b, Paul Wittek, Yazıcızâde Ali'nin verdiği bilgileri değerlendirmiştir. Paul WITTEK, "Yazıjøghlu 'Ali", s.648-649; Yazıcızâde'nin eserinin bir hûlasası olan SEYYİD LOKMAN *Oğuz-nâmesi*'ni Harun GÜNGÖR yayınlamıştır; SEYYİD LOKMAN, *Seyyid Lokman Oğuz-nâmesi*, Türkçe transkripsiyonunu yayınlayan; Harun GÜNGÖR "Seyyid Lokman ve Oğuz-nâmesi", *TDAD*, İstanbul, Ekim 1986, s.91-103. Michael Kiel, Paul Wittek'in verdiği bu bilgileri kendi yaptığı arkeolojik araştırmaları sonucu elde ettiği bilgiler ile doğrular. Michael KIEL, "Sarı Saltık ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar", *TDAD*, c.3, S.19, 1990, s.25-47.

³⁹ Bu Türkmenlerin cesur savaşçılar olduğu konusunda kaynaklar ittifak halindedir. Bkz. Paul WITTEK, "Yazıjøghlu 'Ali", s.655. Mustafa ARGUNŞAH-Harun GÜNGÖR, *Gagauz Türkleri*, Ankara 1991, s.11. Yukarıda bahsedilen Türkmenler konar göçer şeklinde yaşayan bir Türkmen boyudur. Bu topluluk İttifakı gerçekleştirilmeye çalışan askeri birlik şeklinde algılanmamalıdır.

⁴⁰ EBÛ'L-HAYR RÛMÎ, *a.g.e.*, c.I, s.187-188; K. YÜCE, *a.g.e.*, s.97. Paul Wittek Kırım'da bu Türkmenlerin izine rastlanmadığı için Kırım'a gittikleri ve geri döndükleri konusunda söylenenlerin doğru olmadığını iddia etmektedir. Paul Wittek, "Dobruja", md. *İA.*, MEB, Eskişehir 1997, c.3, s.632. Kırım'da yaklaşık 13-15 yıl gibi kısa bir süre yaşayan sonrasında da Dobruca'ya geri dönen Türkmenlerin Kırım'da izine rastlamak haliyle çok zor hatta imkansızdır. Berke Han'ın II. İzzeddin Keykâvus'un ardından Türkmenleri Kırım'a (Deşt-i Kıpçak) getirttiğini ve II. İzzeddin Keykâvus ölünce Türkmenlerin yine Berke Han'ın (Mengü Timur olacak) izniyle geri yurtlarına yani Dobruca'ya döndüğünü Yazıcızâde anlatır. Yazıcızâde, *a.g.e.*, v.260b; P. WITTEK, *a.g.m.*, s.649.

⁴¹ Gıyaseddin Mes'ud Anadolu'ya dönmek için izin alınca Sarı Saltuk önderliğindeki Türkler de Altın Orda Hanının izni ile Dobruca'ya dönmüşlerdi. Yazıcızâde, *a.g.e.*, v.279b; P. WITTEK, "Yazıjøghlu 'Ali" s.649. N. Gregoras'da bu bilgileri doğrular nitelikte şu bilgileri verir; Avrupa İskitleri (Altın Orda) II. İzzeddin Keykâvus ile gelen bin kişilik grubu kendi topraklarına yerleştirdi. Ancak bu Türkler geri Roma (Bizans) topraklarına döndü. Hıristiyanlaşan bu Türkler daha sonra Bizans ordusuna katıldılar. Nikephoros GREGORAS, *Romaiki Histoira*, (*Historia Byzantina*), CSHB, vols I-II, ed. Schopen; vol. III. ed. I. Bekker, Bonn 1829-30, p.229, II. 9-17; A. Yaşar OCAK, *Saltık*, s.37.

⁴² Ahmet Eflaki, Mevlânâ'ya düşman olan kişilerin sadece uç bölgelerine değil, Anadolu'nun dışına da göçtüklerini kaydeder. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, Trk. trc. Tahsin YAZICI, İstanbul 1973, c.I, s.185-186; Mikâil BAYRAM, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya 1991, s.77.

Memlûklerin hakimiyeti altındaki Suriye bölgesine göç etmişlerdi. Sultan Baybars döneminde gelen 40.000 çadırdan fazla Türkmen, Suriye topraklarına yerleştirilmiş ve bu topraklar onlara ıktâ edilmişti.⁴³ Memlûkler ile ittifak halinde bulunduğu için pek çok kimse, özellikle Suriye'ye göçüp onlara sığınmıştır.⁴⁴ Suriye'ye göçen Türkmenlerin Kırım'a göçen Türkmenler gibi bir askerî planları yoktu, sadece sığınma amacıyla göç etmişlerdi.

5- İttifakın Sonu

Berke Hanın ölümü (1266) ittifakın kuzey desteğini kaybetmesine neden olmuştur. Bu destekten mahrum kalan II. İzzeddin Keykâvus ülkesine dönmek için gereken askeri yardımı alamamıştır.⁴⁵ II. İzzeddin Keykâvus, kendine vezirlik yapan ve Anadolu'da aynı görevini devam ettiren Sâhip Fahreddin Ali'ye durumunu bildiren bir mektup yazmıştı(H.670/ M.1271-72).⁴⁶ Bu mektupla Anadolu'nun durumunu öğrenmeyi, belki de geri dönmeyi planlamıştı.⁴⁷ Ancak bu planların hepsi sonuçsuz kalmış ve 1279 yılında Kırım'da ölmüştür.

Bu ittifak içinde planlarını kısmen de olsa hayata geçiren Sultan Baybars olmuştur. Anadoludaki Türkmen Beyleri ve Muineddin Pervânenin yardım çağrısı üzerine 1277 yılında Sultan Baybars ordusuyla Anadolu'ya gelmiştir. Elbistan ovasında İlhanlı ordusunu yenen Sultan Baybars Anadolu'da kaldığı sürece Türkmen Beylerinden destek almasına rağmen kendisini yardıma çağıran devlet adamlarından destek bulamamış, sinirlenerek geri dönmüştür. II. İzzeddin Keykâvus gibi Moğollarla mücadele etme cesareti şöyle dursun dönemin hükümdarı ve devlet adamları Moğollardan korktukları için Sultan

⁴³ Faruk SÜMER, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul 1999, s.180; İbn ŞEDDÂD, *el-Ravz el-zâhir fi sîret el-Melik el-Zâhir*, c.II, Edirne Selimiye ktb. No.134; *Baybars Tarihi*, Trk. trc. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul 1941, s.155,171.

⁴⁴ Manzum Velâyet-name'ye göre Hacı Bektaş Veli de yakınlarına, uç bölgelerine göçmelerini öğütlemekteydi. Bu tavsiyeye uyan Edebalı, Abdal Musa, Geyüklü Baba, Karaca Ahmed ve Said Emre uç bölgelerine göçmüşlerdi. Mikâil BAYRAM, "Hacı Bektaş-ı Horasanî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar Ve Yeni Bilgiler" *Osmanlı*, c.VII, İstanbul 1999, s.53.

⁴⁵ II. İzzeddin Keykâvus'un Berke Han öldükten sonra neden Baybars'ın desteğini almaya çalışmadığı ve neden Mısra gelip müttefiki Baybars ile 1277 Anadolu seferine katılmadığı zihnimi kurcalayan önemli bir soru olmuştur. Muhtemelen II. İzzeddin Keykâvus'un, rahata düşkünlüğü ve hayatını riske atacak girişimlerden kaçınması onun böyle bir hamle yapmasına engel olmuştur. II. İzzeddin Keykâvus'un karakter tahlilleri için bkz. Faruk SÜMER, "Keykâvus II" md., *DİA.*, İstanbul 2003, c.25, s.356; Mehmet Suat BAL, *a.g.t.*, s.228-229.

⁴⁶ İbn-i Bîbî, *a.g.e.*, s. 652/ Trk. trc. c. II, s.172; Aksarâyî, *a.g.e.*, s.92-94/71-72, Aksarâyî bu olayı anlatırken mektuptan bahsetmez, sadece Fahreddin Ali'nin II. İzzeddin Keykâvus'u Kırım'dan getirmek için ona altın bir maşrapa gönderdiğini söyler. Fahreddin Ali'yi yönetimde istemeyenlerin bu olayı onun aleyhinde kullandıklarını da anlatır. Diğer kısımlar İbn-i Bîbî'nin aktarıkları ile hemen hemen aynıdır.

⁴⁷ Osman TURAN, *Keykâvus II*", md., *İA.*, MEB, Eskişehir 1997, c.6, s.645. O. Turan, bu ittifakla II. İzzeddin Keykâvus'un tekrardan hükümdar olamadığını, oğlu II. Mes'ud bunu başarsa bile ittifakın bu başarıda herhangi bir etkisinin bulunmadığını belirtir.

Baybars'ın yanına dahi gidememişlerdir. Burada Sultan Baybars'ın Anadolu'da kaldığı sürece yaptıkları dikkat çekicidir. O Anadolu'yu İlhanlılardan kurtarıp kendi hakimiyeti altına almayı düşünmediği gibi herhangi bir yağma ve talan da yapmamıştır.⁴⁸ Sultan Baybars, on beş yıl önce II. İzzeddin Keykâvus'a söylediği gibi Türkiye Selçuklu Devletini müttefik olarak görmüştür.

Sultan Baybars'ın bu seferi Türkiye Selçuklularının İlhanlı baskısından kurtulmaları için son fırsattı. Bu fırsatı kaçıran devlet adamları ve Anadolu halkı tarihinin en büyük zulümlerinden birini yaşamıştır. İlhanlı hükümdarı Abaka ordusuyla Anadolu'ya girmiş ve Elbistan ovasındaki yenilginin intikamını almak için birçok devlet adamının yanında yüz binlerce masum insanı öldürüp yağma ve talan yapmıştır.⁴⁹

Sonuç

Yukarıda aşamalarını ortaya koyduğumuz ittifak bir türlü hayata geçirilememiş sadece iyi bir plan olarak kalmıştır. II. İzzeddin Keykâvus bütün ümidini kaybedip Antalya'da sıkıştığı zaman son çare olarak baş vurduğu yardım ve dayanışma esaslı bu ittifak, daha önce planlanmış olsa idi gelişmeler elbette farklı şekilde sonuçlanacaktı. Ancak yinede bu girişimlerin tamamen sonuçsuz kaldığı söylenemez. Berke Hanın ölümü ittifakın kuzey kanadını kaybetmesine sebep olsa da güney kanadın lideri Baybars ileride önemli faaliyetlerde bulunacaktı. Sultan Baybars 1277 yılında da Anadolu'ya yardım amaçlı büyük bir sefer yapmıştır. Ayrıca Anadolu'da Moğol baskısı altında zor günler yaşayan Türkmenler bu yardım girişimleriyle yalnız olmadıklarını anlamışlar ve Moğollara karşı mücadelelerinde cesaretlenmişlerdir. Bu gelişmeler Türkmenlerin Batı Anadolu'da bağımsız beylikler kurmalarına zemin hazırlamıştır. Kendisi de Türk olan Sultan Baybars Anadolu'daki Türkmenler tarafından kurtarıcı bir kahraman olarak tarihe geçmiştir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız planın bir parçası olarak II. İzzeddin Keykâvus'un ardından, Sarı Saltuk liderliğindeki Türkmenler, Dobruca'ya oradan da Kırım'a göç etmişlerdir. Geri dönüp Dobruca'ya yerleşen Türkmenler, Balkanlarda Müslüman Anadolu Türklerinin ilk temsilcileri olmuşlardır. Dobruca'ya yerleşen Türkler o bölgeye daha önce gelmiş olan Türklerle birleş-

⁴⁸ Sultan Baybars Kayseri'de kaldığı sürece onun askerleri hiçbir yağma ve talan yapmamıştır. Atlarının yemini bile parayla satın almışlardır. Sultan Baybars Kayseri'de Selçuklu Tahtına oturmuştu ancak sonrasında Pervâneye gönderdiği haberde bunun sebebinin açıklar; "*Tahta oturduğumuz ona bir ehemmiyet vermiş olduğumuzdan değildi. Yalnız Allah'ın yardımıyla istemiş olduğumuzu yapmaktan bizi hiçbir şeyin alıkoymayacağını göstermek ve bunu öğretmek istedik...*" İbn ŞEDDÂD, *a.g.e.*, c.II, s.86-89; Aksarâyî, *a.g.e.*, s.114-115/ Trk. trc. s.88; İbn-i Bibî, *a.g.e.*, s.639/ Trk. trc. c.II, s.186-199; Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.543-549; Faruk SÜMER, "Anadolu'da Moğollar", s.40-43; İlhan ERDEM, *a.g.t.*, s.228-236.

⁴⁹ Moğolların bu seferde öldürdüğü insan sayısı akıllara durgunluk verecek ölçüde fazladır. Kaynaklar bu sayının 200.000 ile 600.000 arasında olduğunu rivayet eder ki bu o dönem için çok büyük bir katliamdır. İbn ŞEDDÂD, *a.g.e.*, c.II, s.92; Osman TURAN, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.553; İlhan ERDEM, *a.g.t.*, s.248.

rek, önderleri olan "Keykâvus" isminden dolayı Gagauz ismini almışlardır. Gagauzlar daha sonra Hıristiyanlaşmışlardır. Ancak Türklerin bir kısmı inançlarını korumuşlar ve Balkanlar'da yaymışlardır. Sarı Saltuk, Balkanlara Babaîlerin inançlarını taşımış ve bu gün Balkanlar'daki Alevî, Bektařî topluluklarının temelini atmıştır. Memlûkleri müttefik olarak gören Türkmenlerin bir kısmı da Suriye taraflarına göçmüş ve bölgedeki Türk varlığını kuvvetlendirmiştir. ©

KAYNAKLAR

- AKSARÂYÎ, Kerimüddin Mahmud, *Müsâmeret el-ahbâr ve müsâyeret el-ahyâr*, Haz. O. TURAN, Ankara 1944, Türkçe trc. Mürsel ÖZTÜRK, Ankara 2000.
- ARGUNŞAH, Mustafa – GÜNGÖR, Harun, *Gagauz Türkleri*, Ankara 1991.
- el-AYNÎ, Bedreddin Mahmud b. Ahmed, *İkd el-cumân fî târihi ehl el-zamân*, c. II, Yay. M. M. Emîn, Kahire 1987-89.
- BAL, Mehmet Suat, **II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 2004.
- BAYBARS EL-MANSÛRÎ el-Devâdâr, *Kıtab el-Tuhfet el-Mülûkiyye fi'l-Devlet el-Türkiyye*, Yay. Abdülhamid Salih HAMDÂN, Kahire 1987.
- BAYRAM, Mikâil, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya 1991.
- , "Hacı Bektaş-ı Horasanî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar Ve Yeni Bilgiler" *Osmanlı*, c.VII, İstanbul 1999.
- CAHEN, Claude, *Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler*, Trk. trc. Y. Moran, İstanbul 1994.
- el-DEVÂDÂRÎ, Ebû Bekr b. Abdullah b. İzzeddin Aybek, *Kenz el-dürer ve Cami el-gurar*, c. VII. Yay. Ulrich Hermann, Kahire 1391, c.IX. Yay. H. R. Roeme, Kahire 1379.
- DEWEESE, Devin, *Islamization and Native Religion in the Golden Horde*, Pennsylvania 1994.
- EBÛ'L-HAYR-I RÛMÎ, *Saltuk-nâme*, c.I. Yay. Şükrü Halûk AKALIN, Ankara 1988.
- Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, Trk. trc. Tahsin YAZICI, İstanbul 1973, c.I, s.185-186.
- ERDEM, İlhan, *Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, A.Ü.D.T.C.F., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.
- GREGORAS, Nikephoros, *Romaiki Histoira, (Historia Byzantina)*, CSHB, vols I-II, ed. Schopen; vol. III. ed. I. Bekker, Bonnæ 1829-30.
- İbn ABDÛ'Z-ZÂHİR, Muhyiddin Abdallah, *el-Ravz el-zâhir fî sîret el-Melik el-Zâhir*, Fatih küt. No 4367, Yay. ve İng. Trk. trc. S.F. Sadeque. Dacca 1956.
- İbn ŞEDDÂD, *el-Ravz el-zâhir fî sîret el-Melik el-Zâhir*, c.II, Edirne Selimiye ktb. No.134; (*Baypars Tarihi*) c.II, Trk. trc. Şerafettin Yaltkaya, İstanbul 1941.
- İbn-i Bîbî, *el-Evâmîr el-Alâiyye fi'l-ümmür el-Alâiyye (Selçuknâme)*, c.I-II, Tıpkı basım, Adnan Sadık ERZİ, Ankara 1956, s.636/Trk. trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.
- KAYMAZ, Nejat, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara 1970.
- KIEL, Michael, "Sarı Saltık ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar", *TDAD*, c.3, S.19, 1990, s.25-47.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, *Mısır Memlükleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989.
- "Baybars I" *DİA.*, c.5, s.221-223.
- MAKRİZÎ, T. Ahmet bin Ali, *Kitabü's-Sülûk fî Marifeti Düvel el-Mülûk*, Yay. M. Zaide, Kahire 1936-38. c. I-II. Türkçe trc. Zakir Kadiri UGAN. (TTK tercüme bölümü yayınlanmamış tercüme)
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah, *Câmi el-düvel, Selçuklular Tarihi II*, yay. Ali ÖNGÜL, İzmir 2001.
- OCAK, A. Yaşar, *Sarı Saltık, Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü*, Ankara 2002.
- PACHYMERES, Georges, *Relations Historiques*, Edt. Albert FAILLER, Fr. trc. Vitalien LAURENT, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 24, Paris 1984.

- SEVİN, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2001.
- SEYYİD LOKMAN, *Seyyid Lokman Oğuz-nâmesi*, Türkçe transkripsiyonunu yayınlayan; Harun GÜNGÖR "Seyyid Lokman ve Oğuz-nâmesi", *TDAD*, İstanbul, Ekim 1986, s.91-103.
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, Ankara 1969. c.I, s.1-147.
- , "Keykâvus II" md., *DİA.*, İstanbul 2003, c.25, s.355-357.
- , *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul 1999.
- TIESENHAUSEN, W. DE., *Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler*, Trk. Trc. İ. H. İZ-MİRLİ, İstanbul 1941.
- TOGAN, A. Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1983.
- , "Keykâvus II", md., *İA.*, MEB, Eskişehir 1997, c.6, s.642-645.
- WITTEK, P., "Yazıjioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja" *BSOAS* 1952, XIV/3, s.639-668.
- , "Dobruja", md. *İA.*, MEB, Eskişehir 1997, c.3 s.628-643.
- YAZICIZÂDE ALİ, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, (Revân) Ktp. no.1390.
- el-YÛNÎNÎ, Kutbeddin Musâ b. Muhammed, *Zeylû Mir'ât el-zamân*, c.II. Dairetü'l-Maarifü'l-Osmaniyye, Haydarabad 1955.
- YÛCE, Kemal, *Saltuk-nâme'de Tarihî, Dinî Ve Efsanevî Unsurlar*, Ankara 1987.